

HET RECHT, TOEPASSELIJK OP DE ONRECHTMATIGE DAAD IN HET I.P.R., IN DE BELGISCHE RECHTSPRAAK VAN 1966 TOT NU

Ellen Vanlinthout

*Onder de wetenschappelijke begeleiding van
Prof. Dr. A. Heyvaert*

INLEIDING

Sedert het belangrijke cassatie-arrest van 17 mei 1957¹, dat de *lex loci delicti*-regel huldigde, is die regel tot op heden door het Hof van Cassatie bevestigd. Toch werd gepreciseerd dat van de *lex loci delicti*-regel mag worden afgeweken, maar enkel indien de vreemde *lex loci* strijdig is met onze internationale openbare orde of indien van deze regel wordt afgeweken door verdragsbepalingen².

De lagere gerechten hebben meermaals geprobeerd te ontsnappen aan de wet van de plaats waar de onrechtmatige daad is gepleegd, om de onbillijkheden in de concrete gevallen het hoofd te bieden.

Ook in de rechtsleer en in de buitenlandse rechtspraak kwamen zeker sinds 1966 pogingen om de *lex loci delicti* te verlaten. Verder werd deze regel afgezwakt door allerlei verdragsbepalingen.

¹ Cass., 17 mei 1957, *Pas.*, 1957, I, 1111.

² Cass., 24 januari 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 573; Cass., 10 december 1976, *Arr. Cass.*, 1977, 408; Cass., 23 oktober 1969, *R.W.*, 1969-70, 1083.

Via de rechtspraak inzake de onrechtmatige daad in het internationaal privaatrecht, zal worden aangetoond dat Hoven en rechtbanken vaak een andere mening zijn toegedaan dan het Hof van Cassatie, waarop de *lex loci delicti* nog een grote aantrekkingskracht uitoefent.

I. DE VERWIJZINGSREGEL : DE LEX LOCI DELICTI COMMISSI

Reeds lang wordt aanvaard dat de wet van het land waar een feit zich heeft voorgedaan (*lex loci delicti commissi*) bepaalt of dat feit een onrechtmatige daad is en aanleiding geeft tot burgerlijke aansprakelijkheid, en welke de wijze en omvang van de schadeloosstelling is.

De desbetreffende wetsbepalingen worden immers beschouwd als wetgeving van politie en veiligheid (art. 3, lid 1 B.W.) en hebben dus een territoriale werking.

Lex loci actus of lex loci damni

In het arrest van het Hof van Cassatie van 10 maart 1988 wordt voor het eerst duidelijk als aanknopingspunt vermeld "de plaats waar de onrechtmatige daad is gepleegd"³. Ook RIGAUX schijnt een voorkeur voor de *lex actus* te hebben⁴.

Met die uitspraak sloot het Hof nog meer expliciet elke opening uit naar de in Nederland bestaande rechtssfeertheorie.

Hiermee heeft het Hof van Cassatie ook gekozen voor de ruimst mogelijke verwijzingscategorie "onrechtmatige daad".

In de volgende hoofdstukken onderzoeken we de *lex loci delicti commissi*, de modaliteiten en afwijkingen, alsook het toepassingsgebied doorheen de Belgische rechtspraak vanaf 1966.

³ Cass., 10 maart 1988, *R. W.*, 1988-89, 403; LENAERTS, K., "Kroniek van het Internationaal Privaatrecht (1985-1989)", *R. W.*, 1989-90, 951.

⁴ RIGAUX, F., *Droit international privé*, II, Brussel, Larcier, 1979, nr. 1373: "la loi du lieu du fait générateur du dommage".

II. MODALITEITEN VAN VERWIJZING

A. BEPALING VAN DE PLAATS VAN DE ONRECHTMATIGE DAAD

Het gaat hier om problemen in verband met gevallen waar de handeling en de schadelijke gevolgen van elkaar gescheiden zijn door een landsgrens.

Het Hof van Beroep te Brussel mocht het vraagstuk beoordelen in de zaak van een bosbrand die van Nederland naar België was overgelopen. Uit dit arrest blijkt echter dat het Hof geen localisering van het quasi-delict deed, maar er zich toe beperkte te melden dat een wetsconflict bestond, zodat de keuze van het toepasselijke recht aan de partijen werd overgelaten⁵.

De Rechtbank van Koophandel te Antwerpen maakte in 1982 wel een onderscheid tussen de plaats van de handeling en de plaats van de schadeberokkening. Tijdens het lossen in een Zweedse haven, ontstond door een fout op een Belgisch schip, een giftige wolk, die Belgische zeelui de dood injoeg. De *lex loci delicti* werd toegepast (= het Belgisch recht), maar wel omdat de Rechtbank van Koophandel oordeelde dat het voorval niet kon onttrokken worden aan de Belgische sfeer!⁶ De rechtssfeertendens komt hier naar mijn mening toch wel tot uiting.

Een ander probleem doet zich voor wanneer de *locus delicti* niet gekend is. Een pakketje met diamanten, verstuurd vanuit New York naar Antwerpen, ging verloren. In deze zaak werd beslist dat de wet van de plaats waarmee de rechtsverhouding het nauwst mee verbonden is (= doorslaggevende aanknopingspunten), moet toegepast worden⁷.

In het geval waar een publicatie schade had berokkend door in verschillende landen te zijn verspreid, werd zowel de Belgische als de Duitse wet toegepast (*application conjointe*)⁸. Volgens DE CEUSTER en REICH is de opvatting van de rechtbank juist, aangezien ze een conjunctieve toepassing

⁵ Brussel, 8 mei 1969, *Pas.*, 1969, II, 207.

⁶ Kh. Antwerpen, 6 september 1982, *T.B.H.*, 1983, 102.

⁷ Brussel, 9 mei 1978, *J.T.*, 1979, 143 : De "connexion prépondérante" van de rechtsverhouding moest gevolgd worden (recht van New York).

⁸ Rb. Brussel, 17 januari 1975, *J.T.*, 1975, 441.

maakt van beide wetten⁹. Men kan zich hier de vraag stellen of het feit van beslissing tot verspreiden (in Duitsland)¹⁰ of het feit van het verspreiden zelf (in Duitsland en België) doorslaggevend was¹¹.

RIGAUX en VAN HECKE wijzen er nog op dat de keuze die aan eiser gelaten wordt om zijn vordering in te leiden, hetzij voor de rechtbank van de plaats van het feit dat de schade veroorzaakt, hetzij voor de rechtbank van de plaats waar de schade geleden wordt, niet mag leiden tot een zelfde keuzemogelijkheid inzake het toepasselijke recht¹².

Dit zijn dus gevallen waar de rechtbanken en Hoven van Beroep van de *lex loci* afweken, omwille van de moeilijkheid van plaatsbepaling.

B. RENVOI

Er zijn enkele uitspraken geweest in verband met de terugwijzing inzake de onrechtmatige daad. Het Hof van Cassatie heeft echter de vraag of een terugwijzing, die voorkomt in het stelsel van internationaal privaatrecht van de aangewezen delictwet moet worden nagevolgd, negatief beantwoord.

De Antwerpse rechtbank heeft zich in 1976 uitgesproken in het voordeel van de terugwijzing. Het betrof hier een dodelijk verkeersongeval in Duitsland waarbij alleen Belgen betrokken waren¹³. De rechtbank paste de Belgische wet toe in plaats van de Duitse wet (*lex loci delicti*) om zo de morele schade die niet voorzien is in de Duitse wet, te kunnen vergoeden. Volgens de Duitse privaatrechtelijke verwijzingsregel moet immers gekeken worden naar de nationaliteit van de betrokkenen (*lex personalis communis*). De rechter wilde hier de strakke toepassing van de *lex loci delicti* weren en was waarschijnlijk ook reeds beïnvloed door het Verdrag van Den Haag van 4 mei 1971 inzake verkeersongevallen, dat ten tijde van de uitspraak van kracht

⁹ DE CEUSTER, J. en REICH, S., "Kroniek Internationaal Privaatrecht (1975-1978)", *R.W.*, 1978-79, 2717.

¹⁰ HANOTIAU, B. en FALLON, M., "Les conflits de lois en matière d'obligations contractuelles et non contractuelles. Chronique de jurisprudence (1965-1985)", *J.T.*, 1987, 118.

¹¹ RIGAUX, F., *o.c.*, 495.

¹² RIGAUX, F. en VAN HECKE, G., "Examen de jurisprudence (1970-1975), Droit International Privé", *R.C.J.B.*, 1976, 266.

¹³ Rb. Antwerpen, 4 november 1976, *R.W.*, 1976-77, 2089.

is geworden. De Belgische rechtssfeer haalde hier dus de bovenhand door toepassing van het rechtssfeercriterium.

De rechtbank te Turnhout heeft zich bij de rechtssfeertendens aangesloten door te bepalen dat "indien alle aanknopingspunten, uitgezonderd de plaats van het ongeval, verwijzen naar het Belgische recht, om redenen van billijkheid in dit geval het Belgische recht moet toegepast worden"¹⁴.

Het Antwerpse Hof van Beroep heeft in zijn arrest van 21 mei 1979 de herverwijzing verworpen, omdat "niet ten genoegen van recht was bewezen dat het Nederlandse recht met toepassing van de theorie van de rechtssfeer naar het Belgische recht verwijst"¹⁵.

Hieruit leidt DE CEUSTER af dat de rechtspraak het principe van de herverwijzing inzake onrechtmatige daad aanvaardt, indien voldoende het bewijs geleverd wordt van de vreemde verwijzingsregel¹⁶. DE CEUSTER laat hier sympathie blijken voor de rechtssfeertheorie¹⁷.

Het Hof oordeelde hier dat de Nederlandse wet van toepassing was en verwierp dus ook de billijkheidsredenen en de rechtssfeerregel die de rechtbank van Turnhout had toegepast.

In het arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 9 mei 1980 (aangehaald in het cassatie-arrest) werd de renvoi uit het Duitse conflictenrecht als één van de argumenten aangehaald om van de *lex loci delicti* af te wijken. Een verkeersongeval in Duitsland, waarbij dader en getroffen Belg waren en de auto in België was ingeschreven, waren hier de gegevens.

Het Hof van Cassatie stond echter niet toe om door terugwijzing van de toepasselijke *lex loci delicti* (= Duitse wet) af te wijken¹⁸. Het Hof achtte hier nogmaals alleen afwijkingen toelaatbaar die hun oorsprong vinden in de verdragsbepalingen en in de regels van de openbare orde.

Het Verdrag van Den Haag trad pas op 3 juni 1975 in werking, zodat het verdrag nog niet van toepassing kon zijn op de feiten in casu. Mijns inziens kan men hier toch wel onrechtvaardigheid bespeuren, omdat naar het Duitse

¹⁴ Rb. Turnhout, 2 maart 1976, *R.W.*, 1979-80, 2726.

¹⁵ Antwerpen, 21 mei 1979, *R.W.*, 1979-80, 2705.

¹⁶ DE CEUSTER, J., "De 'lex loci delicti'-regel en de tand des tijds - Een schets van de Belgische (en Nederlandse) verwijzingsregels ter zake van onrechtmatige daad" (noot onder Antwerpen, 21 mei 1979), *R.W.*, 1979-80, 2715.

¹⁷ LENAERTS, K., "Kroniek van het Internationaal Privaatrecht (1980-1985)", *R.W.*, 1986-87, 2004 : Definitie rechtssfeertheorie : (Nederlandse) verwijzingsformule die fout en oorzakelijk verband laat afhangen van het recht van de plaats van de daad, doch de schadelijke gevolgen van het recht van het land waarmee deze het nauwst verbonden zijn.

¹⁸ Cass., 30 oktober 1981, *R.G.A.R.*, 1983, nr. 10 567, 1.

recht van de plaats van het ongeval voor de nabestaanden geen morele schadevergoeding kon worden bekomen.

Men zou dus kunnen besluiten dat het Hof van Cassatie de renvoi uit de onrechtmatige daadsverwijzing heeft gebannen. In het Belgisch internationaal privaatrecht werd die techniek enkel gehanteerd in een aantal specifieke materies, zoals staat en bekwaamheid. ERAUW prijst dit afwijzen van de renvoi¹⁹. Ook RIGAUX vindt het een foutieve versoepeling van de *lex loci delicti*²⁰.

DE CEUSTER ziet echter weinig of geen ernstige bezwaren van juridisch-technische aard tegen de herverwijzing²¹. Slechts in één vonnis (van de rechtbank te Antwerpen in 1976) werd de herverwijzing door een Belgische rechtbank uiteindelijk aanvaard.

C. DE OPENBARE-ORDE-EXCEPTIE

Het Belgische Hof van Cassatie past nog altijd de wet van de plaats toe onder voorbehoud van de internationale verdragsbepalingen en de openbare-orde-beginselen.⁷

In het laatstgenoemde arrest van het Hof van Cassatie van 1981 werd geoordeeld dat de vraag of aan de getroffen morele schadevergoeding toekomt, de internationale openbare orde niet raakt²².

De interessantste problemen in verband met de internationale openbare orde kwamen aan bod bij onderzoeken van voorafgaande vragen van staat.

In het cassatie-arrest van 24 januari 1977, werd de vraag behandeld of de Duitse grootmoeder van een Duitse achttienjarige jongen die in België een verkeersongeval had begaan, als voogdes voor de boete en schade moest opdraaien²³. Op de aansprakelijkheidsvraag werd de *lex loci delicti* toegepast volgens art. 3, lid 1 B.W. (= Belgische wet), maar inzake de ontvoogding werd de Duitse wetgeving toegepast, die de meerderjarigheid op achttien jaar vaststelt (de Belgische wetgeving stelde de meerderjarigheid pas op 21 jaar

¹⁹ ERAUW, J., "De *lex loci delicti* en de renvoi" (noot onder Cass., 30 oktober 1981), *R.G.A.R.*, 1983, nr. 10 567, 3.

²⁰ RIGAUX, F., *o.c.*, nr. 1379.

²¹ DE CEUSTER, J., *l.c.*, 2715.

²² Cass., 30 oktober 1981, *R.G.A.R.*, 1983, nr. 10 567, 1.

²³ Cass., 24 januari 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 574.

vast). De buitenlandse wetten betreffende de staat en de bekwaamheid van personen zijn immers van toepassing op de vreemdelingen in België, behoudens wanneer zij strijdig zijn met de Belgische internationale openbare orde. Zo werd de jongen als meerderjarig beschouwd en zelf aansprakelijk gesteld voor de boete en de kosten.

Het arrest bevestigt hier enerzijds dat de aansprakelijkheid voor andermans daden onder de delictwet als wet van de plaats valt, maar zwakt anderzijds door de techniek van kwalificatie van voorvragen de politiewet af²⁴.

In het arrest van het Hof van Cassatie van 2 april 1981 treft men eenzelfde splitsing aan. De feiten waren als volgt. Een jonge Fransman overleed in België ten gevolge van een verkeersongeval. Dit gebeurde één week voor zijn huwelijk met een Belgisch meisje, dat reeds drie maanden zwanger was. De vrouw eiste hier schadevergoeding op basis van art. 171 Fr. C.C. voor zichzelf als weduwe en voor haar kind als wettig kind.

Het probleem is hier dus de erkenbaarheid van een in het buitenland gesloten postuum huwelijk. De *lex loci delicti* (Belgisch recht) werd hier ook weer bevestigd, maar men oordeelde tevens dat "de uitwerking van de Franse wet, de maatschappelijke orde niet aantast en dus evenmin de Belgische openbare orde, die de erkenning van de wettige belangen van de beide personen vereist"²⁵.

Opmerking : Het Franse huwelijk, geldig erkend, heeft men laten doorwerken in de sfeer van de onrechtmatige daad, zodat meer gevolgen aan het postume huwelijk werden verleend dan naar Frans recht de bedoeling was. Het Hof van Cassatie heeft zich hier ruimdenkend opgesteld, maar er moet gewezen worden op het gevaar van de extrapolatie²⁶.

²⁴ ERAUW, J., "Artikel 1384 B.W. en een voorvraag in het I.P.R.", *R.W.*, 1977-78, 1612.

²⁵ Cass., 2 april 1981, *R.W.*, 1982-83, 923.

²⁶ ERAUW, J., "Het potuum huwelijk van een Belgische vrouw" (noot onder Cass., 2 april 1981), *R.W.*, 1982-83, 930; ERAUW, J., BOUCKAERT, F., DE FOER, L. en RYON, M., "Overzicht van rechtspraak (1965-1984), Internationaal privaatrecht", *T.P.R.*, 1984, nr. 260.

III. TOEPASSINGSGEBIED

A. SCHADEVERGOEDING

De rechtbank van Turnhout paste inzake een ongeval dat zich op Nederlands grondgebied had voorgedaan, de *lex loci delicti* toe (= Nederlands recht), terwijl de benadeelde partij de Belgische nationaliteit had. In casu werden de "in de Nederlandse rechtspraak aanvaarde normen toegepast, welke zelfs op intern gebied in se nog geen algemeen bindend karakter vertoonden", om op die wijze een vergoeding toe te kunnen kennen voor een schadecategorie die in principe volgens de vreemde wet niet voor vergoeding in aanmerking kwam. Die normen lieten immers toe "de beraming naar aard en omvang van de bedoelde schade in elk specifiek geval naar best behoren te doen"²⁷.

Zo werd op deze manier in casu ontkomen aan de nadelige gevolgen van de strakke verwijzingsregel en kon bijgevolg de morele schade vergoed worden.

Naar aanleiding van een ongeval, waarvan een Belgische jonge vrouw in Frankrijk het slachtoffer was geweest, paste de rechtbank van Luik de *lex loci* toe. Deze regel werd echter gemilderd doordat de rechtbank vaststelde dat de Franse en Belgische artikelen 1382 B.W. identiek zijn, zodat de geleden schade begroot mocht worden volgens de gebruikelijke Belgische normen²⁸.

Hier oordeelde de rechtbank dus dat zij gehouden is door een buitenlandse wet, maar niet door de buitenlandse rechtspraak. Het Hof van Beroep te Luik bevestigde deze beslissing²⁹.

Een volgende stap in deze evolutie, is de motivering in een arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 14 mei 1973.

In Libanon was een verkeersongeval gebeurd, waarbij de weduwe en het kind van het Belgische slachtoffer voor de Belgische rechter een vordering tot schadevergoeding instelden tegen de Belgische bestuurder en zijn Libanese

²⁷ Rb. Turnhout, 17 februari 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8690.

²⁸ Rb. Luik, 11 mei 1971, *Bull. Ass.*, 1973, 387.

²⁹ Luik, 19 februari 1973, *Bull. Ass.*, 1973, 390.

verzekeraar³⁰. De wet van de plaats waar de schadelijke gevolgen gevoeld worden (= Belgische wet), is bepalend geworden voor de schadebegroting.

DE CEUSTER maakt een onderscheid tussen de juridische omvang van de schade en de werkelijk geleden schade, die in concreto moet worden becijferd³¹. De aansprakelijkheidsvraag werd *in casu* nog wel beantwoord volgens de *lex loci delicti*.

Voor wat de in België verblijvende gastarbeiders betreft, wordt een vermoeden van terugkeer naar het vaderland toegepast en houdt men zo rekening met het sociale milieu van de weduwen en wezen.

Zo treffen we in de arresten van het Hof van Beroep van Antwerpen van 1976 (overlijden van een Marokkaanse gastarbeider)³² en het Hof van Beroep te Gent van 1979 (overlijden van een Turkse gastarbeider)³³ dat "het billijk is de schadevergoeding uit hoofde van inkomstenverlies in drie periodes te verdelen". Het inkomstenverlies van de weduwe werd *ex aequo et bono* geschat.

Deze redenering werd niet gevolgd door het Brusselse Hof van Beroep met betrekking tot de vergoeding, verschuldigd door een Belg aan de ouders van een Zaïrees, de neef van een opperhoofd. De vergoeding die aan de rechtsverkrijgenden toekomt voor begrafenis kosten, morele en materiële schade werd volgens Belgische normen berekend. De nationaliteit van de ouders mag immers geen verschillende beoordeling van de vergoeding voor morele schade veroorzaken³⁴.

De meeste rechtspraak huldigt de regel dat de *lex loci delicti* de wijze en de omvang van de schadeloosstelling bepaalt. De hier vermelde rechtspraak wijkt van de wet van de plaats af om voor de begroting van de schade de in België gangbare criteria te kunnen gebruiken.

B. RECHTSREEKSE VORDERING

Indien de benadeelde het recht heeft een rechtstreekse vordering in te stellen tegen de verzekeraar van de aansprakelijke, is dan de *lex loci delicti*

³⁰ Brussel, 14 mei 1973, *J.T.*, 1973, 731.

³¹ DE CEUSTER, *l.c.*, 1979-80, 2712.

³² Antwerpen, 17 juni 1976, *R.W.*, 1977-78, 2538.

³³ Gent, 10 december 1979, *R.W.*, 1980-81, 1216.

³⁴ Brussel, 23 oktober 1973, *De Verz.*, 1974, 350.

van toepassing of wordt dit recht beoordeeld volgens de wet van het verzekeringscontract (*lex contractus*)?

Indien men de Belgische rechtspraak nagaat, merkt men op dat de *lex loci delicti* de rechtstreekse vordering beheerst³⁵.

De rechtsleer verdedigde echter de toepassing van de wet van de verzekeringsovereenkomst³⁶.

De Europese Richtlijn van 24 april 1972 heeft problemen binnen de E.E.G.-landen uit de weg kunnen ruimen, doordat de verzekeraar nu ook dekking moest verschaffen bij alle ongevallen die zich op het grondgebied van de lidstaten voordoen³⁷. Zo is het vanzelfsprekend dat de benadeelde ook rechtstreeks zou kunnen reageren tegen de verzekeraar. Volgens die bepalingen wordt de dekking bepaald door verwijzing naar de wet van de plaats waar het ongeval plaats had.

Een toepassing hiervan vindt men terug in het arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 1987, waar de rechtstreekse vordering werd beheerst door de wet van de plaats van het ongeval.

De aansprakelijkheidsvraag werd opgelost aan de hand van de wet van de staat waar het voertuig was ingeschreven (Verdrag van Den Haag van 4 mei 1971)³⁸.

Het Verdrag van Den Haag heeft in artikel 9 een alternatieve verwijzing ingevoerd : De rechtstreekse vordering kan bestaan op grond van ofwel de wet die het verkeersongeval beheerst ofwel de wet die de verzekeringsovereenkomst beheerst.

In het recente arrest van 28 november 1990 van het Hof van Beroep te Brussel wordt bepaald, dat het recht van het slachtoffer om rechtstreeks tegen de verzekeraar van de aansprakelijke te vorderen, zijn grondslag vindt in de verzekeringsovereenkomst. De rechtstreekse vordering is immers slechts een

³⁵ Luik, 26 januari 1967, *J.T.*, 1967, 539; Brussel, 17 november 1975, *R.W.*, 1976-77, 535.

³⁶ VAN HECKE, G. en RIGAUX, F., "Examen de jurisprudence (1965-1969), *Droit International Privé, Conflits de Lois*", *R.C.J.B.*, 1970, 307.

³⁷ SCHUERMANS, L. en LAVRYSEN-VAN EUPEN, P., "Onrechtmatige daad en schadeloosstelling naar Belgisch internationaal privaatrecht", *T.P.R.*, 1974, 666.

³⁸ Brussel, 11 juni 1987, *T.B.H.*, 1989, 501.

uitvoeringsmodaliteit van de contractuele verplichting die de (*in casu* Franse) wetgever voorziet³⁹.

IV. BUITEN HET TOEPASSINGSGBIED.

A. HET TERUGVORDERINGSRECHT - REGRES VAN DE VERZEKERING

Inzake de vraag welke wet bepaalt wanneer de verzekeraar de uitgekeerde vergoeding van de aansprakelijke persoon of van de voor hem aansprakelijke partij mag verhalen, is de rechtspraak eensgezind: De contractwet (*lex contractus*) bepaalt of er terugvordering kan zijn⁴⁰.

B. SUBROGATIE VAN DE BETALENDE DERDE

De subrogatie in de rechten van de schadelijder valt niet onder het delictstatuut. Het Hof van Cassatie heeft in het arrest van 23 oktober 1969 beslist dat de subrogatie, onafhankelijk van de rechtstoestand van de ongeoorloofde handeling (*lex loci delicti*), aan haar eigen wet is onderworpen, namelijk die welke de betaling beheerst waardoor de indeplaatsstelling geschiedt (Duitse wet)⁴¹.

De Duitse wet werd hier dus toegepast op de vordering van de Duitse regering tot terugbetaling van de bedragen, die zij uitgekeerd had aan een Duitse militair die in België was gekwetst bij een verkeersongeval.

Met deze uitspraak vernietigde het Hof van Cassatie het arrest van het Hof van Beroep te Brussel, dat het Belgisch recht had toegepast van de plaats van

³⁹ Brussel, 28 november 1990, *R.G.A.R.*, 1991, nr. 11 793, 1; cfr. VAN HECKE, G. en RIGAUX, F., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1970, 307: "L'action directe accordée à la victime est un effet légal du contrat d'assurance".

⁴⁰ Brussel, 24 oktober 1977, *J.T.*, 1978, 9; Brussel, 12 april 1968, *R.W.*, 1968-69, 1464.

⁴¹ Cass., 23 oktober 1969, *R.W.*, 1969-70, 1084.

het ongeval, zodat de vordering van de Duitse overheid werd afgewezen door het Hof van Beroep op basis van art. 1251, 3° B.W.⁴².

De subrogatie van de betalende derde wordt bijgevolg geregeld door de wet die de verzekeringsovereenkomst beheerst. Deze oplossing stemt overeen met de Franse cassatierechtspraak van 1970⁴³ en werd ondertussen ook toegepast in onder andere het vonnis van de rechtbank te Brussel in 1973⁴⁴.

Ook RIGAUX uitte zich gelukkig met deze veroordeling van een te vergaande interpretatie van de *lex loci delicti*⁴⁵.

We kunnen dus terecht opmerken dat de regresvordering en de subrogatie buiten het toepassingsgebied van de *lex loci delicti* vallen.

V. AFWIJKINGEN

A. WILSUATONOMIE

Men kan zich de vraag stellen of partijen door een afwijkend beding, de toepassing van een andere wet kunnen overeenkomen in plaats van de *lex loci delicti*.

In de rechtsleer werd reeds beklemtoond dat voor de onrechtmatige daad wilsautonomie op het vlak van de wetskeuze is toegelaten⁴⁶. Ook het Hof van Cassatie schijnt het hiermee eens te zijn. In het arrest van 30 oktober 1981 wordt aangehaald dat men van de verwijzingsregel kan afwijken door een afwijkend beding⁴⁷.

⁴² Brussel, 14 juni 1968, *J.T.*, 1969, 66.

⁴³ Cass., 17 maart 1970, *R.C.D.I.P.*, 1970, 688.

⁴⁴ Rb. Brussel, 11 december 1973, *R.W.*, 1973-74, 1614.

⁴⁵ RIGAUX, F., "Le paiement avec subrogation éteignant l' obligation délictuelle ou quasi délictuelle d' autrui en droit international privé", noot onder Cass., 23 oktober 1969, *R.C.J.B.*, 1971, 349.

⁴⁶ ERAUW, J., *De onrechtmatige daad in het internationaal privaatrecht*, Brussel, CED-Samson, 1982, 116; HANOTIAU, B. en FALLON, M., *l.c.*, 117; contra DE CEUSTER, J., *l.c.*, 2711.

⁴⁷ Cass., 30 oktober 1981, *R.G.A.R.*, 1983, nr. 10 567, 1: "Bij ontstentenis van afwijkend beding, waarvan terzake toepassing zou kunnen gemaakt worden,...".

In het arrest van 17 november 1983 kunnen we ook de bevestiging lezen dat inzake onrechtmatige daad de aanknopng bij de *lex loci delicti commissi* ondergeschikt is aan de wilsautonomie⁴⁸. De schuldige dader kon niet voor de eerste maal in cassatie opwerpen dat zijn vordering beheerst werd door de *lex loci delicti*. Een nieuw middel was voor het Hof immers slechts ontvankelijk, wanneer het de schending betrof van een rechtsregel die van openbare orde of van dwingend recht was.

De verwijzingsregel inzake de onrechtmatige daad die niet imperatief is, is ondergeschikt aan de wilsautonomie en is bijgevolg facultatief⁴⁹.

B. VERDRAGEN

Volgens de door het Hof van Cassatie gehuldigde theorie mag, zoals reeds gezegd is, in twee gevallen afgeweken worden van het *lex loci delicti*-principe : in geval van strijdigheid van de *lex loci* met de Belgische internationale openbare orde, en in geval van andersluidende verdragsbepalingen.

Een van de verdragen waarin afgeweken wordt van deze regel is het Navo-Statusverdrag.

1. NAVO-Statusverdrag

Tot het arrest van het Hof van Cassatie van 12 april 1985, heeft de Belgische rechtspraak altijd de Belgische wet toegepast op misdrijven die onder de leden van de Belgische krijgsmacht op Duits grondgebied werden begaan.

Door toepassing van het Navo-Statusverdrag, wordt voorrang gegeven aan de rechtsmacht van de staat van herkomst (Navo-Statusverdrag van 19 juni 1951 (wet van 9 januari 1953) en het Aanvullend Akkoord van Bonn van 3 augustus 1959 (wet van 6 mei 1963)⁵⁰.

⁴⁸ Cass., 17 november 1983, *R. W.*, 1984-85, 2185.

⁴⁹ DE FOER, L., "Over de samenloop van de *lex loci delicti* en de Belgische arbeidsongevallenwetgeving bij een buitenlands ongeval en over de cassatiecontrole op de ambtshalve toepassing van de verwijzingsregel" (noot onder Cass., 17 november 1983), *R. W.*, 1984-85, 2193.

⁵⁰ Luik, 19 december 1966, *R. W.*, 1966-67, 1186.

Ook het Militair Gerechtshof te Brussel heeft in 1971 deze zienswijze bijgetreden en paste de Belgische wet toe⁵¹.

Ook de rechtbank te Brussel week op basis van het Navo-Statusverdrag af van de *lex loci delicti*, omdat het hier feiten betrof, gepleegd tussen Belgische militairen in de Bondsrepubliek Duitsland⁵². De rechtssfeertendens kwam in casu ook tot uiting, vermits met de Belgische aanknopingspunten rekening is gehouden.

Een van de *lex loci delicti* afwijkende wetskeuze werd zelfs gedaan in een vordering tegen de Belgische staat als aansprakelijke voor het onderhoud van het legermateriaal⁵³. Van toepassing van het verdrag was nauwelijks sprake, omdat de benadeelde vrouw geen lid was van de krijgsmacht. Er werd hier dus een parallellisme getrokken.

Door het Hof van Beroep te Gent echter werd de *lex loci delicti*-regel bevestigd (= Duits recht), omdat door een Belgisch militair in dienst een verkeersongeval was veroorzaakt, waardoor aan partikulieren schade werd toegebracht⁵⁴. (Dit is dus geen schadeberokkening aan leden van de Belgische krijgsmacht).

Het Hof van Cassatie heeft in 1985 toch volhard in de boosheid en heeft de bestaande praktijk van de kaart geveegd door toepassing te maken van de *lex loci delicti* (= Duitse wet) voor de onrechtmatige daad die in Duitsland werd gepleegd, ook al waren dader en getroffen beide Belg⁵⁵.

Tot dit arrest werd zowel door de militairen als door de burgerlijke rechtscolleges, voor schadeberokkening onder leden van de Belgische krijgsmacht in Duitsland in de uitoefening van de dienst, de Belgische wet toegepast. Ook hier kregen de nabestaanden geen morele schadevergoeding.

2. Verdrag van Den Haag van 4 mei 1971 inzake verkeersongevallen op de weg (10 februari 1975)

Naar aanleiding van de vele problemen in verband met verkeersongevallen met internationale binding, is het Verdrag van Den Haag mijns inziens een gelukkige tussenkomst geweest.

⁵¹ Mil. Ger., 29 april 1971, *R. W.*, 1972-73, 1764.

⁵² Rb. Brussel, 9 april 1969, *R. W.*, 1969-70, 1396.

⁵³ Rb. Brussel, 9 juni 1971, *R. W.*, 1972-73, 1776.

⁵⁴ Gent, 20 november 1978, *R. W.*, 1978-79, 2377.

⁵⁵ Cass., 12 april 1985, *R. W.*, 1985-86, 2540, noot ERAUW, J..

Als hoofdregel wordt de toepassing van de *lex loci delicti* verplicht (art. 3). De uitzonderingen die worden opgesomd in art. 4 verdienen echter de aandacht, waar voor verscheidene hypothesen een verzachting werd aangebracht. Zo wordt onder andere bepaald dat wanneer slechts één voertuig bij het ongeval betrokken is en dit voertuig is ingeschreven in een andere staat dan die op welk grondgebied het ongeval heeft plaatsgevonden, de interne wet van de staat van inschrijving van toepassing is op de aansprakelijkheid (art. 4a)⁵⁶. De wet van de inschrijving van de wagen, in I.P.R.-Latijn de "*lex vehiculi*"⁵⁷, is in deze arresten terecht toegepast.

VI. SLOTBESCHOUWING

Men kan tot het besluit komen dat ons Hof van Cassatie vastgeroest zit in een oude constructie, die haar eigen constructie is.

Hierbij kan opgemerkt worden dat de *lex loci delicti* tot onbillijke resultaten kan leiden, indien bijvoorbeeld alleen Belgen betrokken zijn in een ongeval in het buitenland, vooral wanneer men weet dat zowel in Nederland als in Duitsland geen morele schadevergoeding kan bekomen worden⁵⁸. De eisende partij zal er belang bij hebben, zo de rechtssfeerregel niet zou worden aanvaard, zijn vordering in het buitenland in te stellen, wanneer daar wel een uitzondering op de *lex loci delicti*-regel geldt.

Aan de hand van de rechtspraak van 1966 tot nu, is aangetoond dat reeds vele afwijkingen voorkomen.

Ook in het buitenland doen zich gelijkaardige ontwikkelingen voor, zoals onder andere in Nederland, waar het rechtssfeercriterium zowel door de rechtspraak als door de doctrine is aanvaard.

⁵⁶ Mil. Ger., 23 mei 1990, *R.W.*, 1991-92, 152; Gent, 19 november 1982, *R.W.*, 1982-83, 1933.

⁵⁷ ERAUW, J., "De '*lex vehiculi*' ", noot onder Gent, 19 november 1982, *R.W.*, 1982-83, 1936.

⁵⁸ Rb. Leuven, 7 februari 1969, *R.W.*, 1969-70, 768; Rb. Mechelen, 2 februari 1982, *R.W.*, 1983-84, 597.

Ook buiten Europa hebben de Amerikaanse rechtspraak en rechtsleer het *lex loci delicti commissi*-principe verlaten, om met meer soepelheid de problematiek in elke rechtsvordering geval per geval te ontleden⁵⁹.

Het Hof van Cassatie aanvaardt zelf maar twee limieten van de verwijzingsregel, namelijk de verdragen en de exceptie van openbare orde. Tot op heden heeft het Hof van Cassatie zich altijd eenzijdig uitgesproken in het voordeel van de *lex loci delicti*, zonder rekening te houden met andere criteria. Er mag gehoopt worden dat de kans dat het Hof van Cassatie inzake onrechtmatige daad zou afstappen van de gemultilateraliseerde verwijzingsregel met territoriaal-politionele verantwoording, die het leest in art. 3, lid 1 B.W., niet geheel vervlogen is. Een meer genuanceerde maar vaste verwijzingsregel, waarvoor ook ERAUW⁶⁰ pleit, is mijns inziens zeker welkom!

Aperçu général

L'arrêt de la Cour de Cassation du 14 mai 1957 établit la règle de la *lex loci delicti*, pour autant que cette *lex loci* ne soit pas contraire à l'ordre publique internationale et pour autant que les traités internationaux n'en divergent pas.

Les cours et tribunaux ont souvent essayé d'échapper à la règle de la *lex loci delicti* afin d'éliminer l'inequité que peut causer cette règle. L'auteur analyse les modalités de la *lex loci delicti*, son champs d'application et ses exceptions à travers la jurisprudence belge à partir de 1966.

⁵⁹ SCUERMANS, L. en LAVRYSEN- VAN EUPEN, P., *l.c.*, 671; ERAUW, J., *Beginselen van internationaal privaatrecht*, Gent, Story-Scientia, 1985, 246; VAN HECKE, G. en LENAERTS, K., "Internationaal privaatrecht", in *A.P.R.*, Gent, Story-Scientia, 1989, 359.

⁶⁰ ERAUW, J., "Hoofdlijnen van de argumentatie voor een betere verwijzingsregel inzake internationale gevallen van aansprakelijkheid", *R.W.*, 1981-82, 2526.